

כי תצא

פרשה ארץ ישראלית

על שער העיר בארכאולוגיה

מאת: טליה זיסקין

המושג 'שער העיר' במקרא מתייחס ככל הנראה מלבד לשער ולתאי גם לרחבה שסביבו, שבה התרחשה פעילות רבה. את השער כמרכז מינהלי ניתן לראות במגידו, שם בסמוך לשערים שנתגלו מהתקופות השונות נחשפו ארמון המושל ומכלול מבנים ששימש למטרות מנהליות. בשערי העיר התנקזה תנועת סחורות בין העיר לבין ערים אחרות ובינה לבין הכפרים מסביבה. מחוץ לתל דן אותרו מבנים ציבוריים, ולדעת החופרים היו אלו שוקי העיר החיצוניים.

עדויות לקיום פולחן בסמוך לשער אפשר למצוא בחירבת קייפא (תל בעמק האלה) ובתל דן. המבנה הסמוך לשער הגדול בחירבת קייפא היה מתחם הפולחן החשוב ביותר בעיר ובו אגן שקוע ברצפה - ייתכן למטרת רחצה - במת אבן וריכוז גבוה של מתקני בישול המעיד על סעודות פולחניות הקשורות להקרבת קורבנות וזבחים. ברחבת השער בתל דן התגלה מבנה מיוחד בעל בסיסים מעוטרים, מעין 'אפיריון' שעליו הוצבו עמודים - ככל הנראה מושב לפסל, ובסמוך אליו התגלו מצבות אבנים עם כלי מנחה לידם. כל אלו חיזקו את ההשערה שאזור זה נועד לפולחן. אזור זה חדל לפעול בסוף ימי הבית הראשון במסגרת הרפורמה של יאשיהו, כשביטל פולחנות שנהגו בשערי העיר "וַיִּנְחָץ אֶת-בָּמֹת הַשְּׁעָרִים..." (מלכים ב כג ח).

החפירות הארכאולוגיות השונות ברחבי הארץ שופכות אור על פסוקי המקרא ומעשירות את הבנתם.

תפקידו המקורי של שער העיר, להיות פתח בחומה המאפשר כניסה ויציאה מבוקרות וכך להגן על העיר, הוא מובן מאליו. בעת העתיקה, בנוסף על ייעוד זה, היה שער העיר מוקד לפעילות רבה. השער היה מקום המשפט, והמרכז המינהלי, הכלכלי ואף הפולחני של העיר.

בפרשה מוזכר שער העיר כמה פעמים. אצל בן סורר ומורה: **וְתַפְשׁוּ בּוֹ אֲבִיו וְאִמּוֹ; וְהוֹצִיאוּ אוֹתוֹ אֶל-זִקְנֵי עִירוֹ וְאֶל-שַׁעַר מִקְדָּו (דברים כא יט).** בפרשת המוציא שם רע: **וְלָקַח אָבִי הַנֶּעֱרָ וְאִמָּהּ; וְהוֹצִיאוּ אֶת-בְּתוּלֵי הַנֶּעֱרָ אֶל-זִקְנֵי הָעִיר הַשְּׂעֵרָה (דברים כב טו).** גם כאשר היבם אינו רוצה לקיים את מצוות הייבום, מגיעה האישה אל שער העיר **וְאִם-לֹא יִחַפֵּץ הָאִישׁ, לָקַחַת אֶת-יְבִמְתּוֹ; וְעָלְתָה יְבִמְתּוֹ הַשְּׂעֵרָה אֶל-הַזִּקְנִים, וְאָמְרָה מֶאֱמָן יְבָמִי לְהָקִים לְאֶחָיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל לֹא אָבָה יְבָמִי (דברים כה ז).** בכל הפסוקים האלה מוזכרים הזקנים היושבים בשער. בתרגום אונקלוס שער העיר הוא מקום בית הדין: **וְלִתְרַע בֵּית דִּין אֲתָרָהּ, כִּךְ שִׁמְקוֹמָם שֶׁל הַזִּקְנִים בּוֹ בְּרוּר וּמִתְבַּקֵּשׁ. הַקֶּשֶׁר שֶׁל הַמִּשְׁפָּט וְשֶׁל הַתְּהַלֵּךְ הַמִּשְׁפָּטִים אֶל הַשַּׁעַר מוֹכֵר לָנוּ מֵהַצִּיּוּן הַפּוֹתַח אֶת פְּרִשְׁת שׁוֹפְטִים שְׁפָטִים וְשִׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שַׁעֲרֶיךָ (דברים טז יח).**

בחפירות ארכאולוגיות רבות שנערכו בארץ ישראל במאה וחמישים השנים האחרונות נחשפו ערים רבות מתקופת הברונזה המאוחרת (המאה ה-18 עד המאה ה-12 לפני הספירה) ומתקופת הברזל (מהמאה ה-12 עד המאה ה-6 לפני הספירה). בין הערים שנחפרו היו חצור, שבע, מגידו, גזר, ירושלים, ערד, לכיש, דן וחירבת קייפא שמזוהה כ'שעריים' המקראית. בחפירות הערים האלה נמצאו ממצאים רבים, ובין השאר התגלו גם חומות הערים ושעריהן, מבני ציבור, מקומות פולחן ובתי מגורים.

שערי העיר מתקופה זו הם שערי תאים בגדלים שונים: שערים דו-תאיים, שערים ארבע-תאיים ושערים שש-תאיים. זוהי מערכת הכוללת שתי מזוזות כניסה ופתח. אחרי המעבר בפתח מגיעים לתאים, חדרים, מימין ומשמאל. תיאור של שער שש-תאי מופיע ביחזקאל: **"וְתָאִי הַשַּׁעַר דֶּרֶךְ הַקָּדִים, שְׁלֹשָׁה מִפָּה וְשְׁלֹשָׁה מִפָּה, מִדָּה אֶחָת לְשְׁלֹשָׁתָם" (יחזקאל מ י).** במבנה השער עצמו ישבו חיילי חיל המשמר בעת מלחמה, ובעת שולום גם זקני העיר והשופטים.

לעיון נוסף

- בירן אברהם, "במות שערים' בן דן?" בתוך: **ארץ ישראל - מחקרים בדיעת הארץ ועתיקותיה**, 1996, עמ' 55-58.
- יוסף גרפינקל, סער גנור ומדלן מומצוגלו, "מתחם הפולחן ליד השער הדרומי בחורבת קיאפה", **קדמוניות**, חוברת 149, תשע"ה, 2015, עמ' 13-2.